

O objavi u srpsko-pravoslavnoj teologiji.

Dr. Pero Ivanišić

Pravoslavni su razdijeljeni na više autokefalnih crkava, koje imaju svoje vjernike sa svim pravima i dužnostima podloženoga. Mi ćemo ograničiti raspravu samo na učenje o objavi u srp.-prav. teologiji. Iznijet ćemo nauku katoličke Crkve o tom predmetu i uporediti je sa srpsko-pravoslavnom. Naročito bi htjeli pokazati stanovište o naravnom i nadnaravnom redu. To je važno za sve teološke probleme.

A. Katolička nauka.

I. Pojam objave.

Objava u etimološkom smislu naznačuje pojam, koji osvjetljuje nešto tamno (faneron) ili otkriva sakriveno (apokalýptein). To može biti i u materijalnom svijetu. U duševnoj sferi objava označuje onaj čin, kojim se nekome očituje njemu prije nepoznato. Ako to čini čovjek, nazivljemo: ljudska, a očituje li Bog: Božja objava.

Katolički su pojam Božje objave teolozi formirali na temelju crkvene nauke, koja je izgrađena i učvršćena na objavljenoj Božjoj riječi. Po toj je nauci pojam Božje objave ustaljen i svi ga katolički teolozi jednako usvajaju.¹

Božja objava u općenitom smislu je: *očitovanje istina od Boga čovjeku, da on postigne svoju svrhu*. Tu su sadržani svi momenti iz kojih određujemo pojam. Pokazuje se subjekt, koji objavljuje —

---

¹ R. Garrigou-Lagrange O. P.: De revelatione, 2. vol. Romae 1918. — Dr. Fr. Hettlinger: Lehrbuch der Fundamental-Theologie oder Apologetik; Herder 1879. — H. van Laak, S. J.: Institutiones theologiae fundamentalis, Tract. II; Romae 1908. — Ch. Pesch, S. J.: Praelectiones theologiae t. I. 1903; Compendium theol. dogm. 1913, Herder. — Dr. W. Pohl: De vera religione quaestiones selectae; Herder 1928. — Theoph. Spáčil, S. J.: Doctrina Theologiae Orientis separati: de Revelatione, Fide, Dogmate, t. I. et II. Romae 1933, 1935. — Ad. Tanqueray: Synopsis theologiae dogmaticae, t. I. Desclée 1930. — Seb. Tromp, S. J.: De revelatione christiana, Romae 1934.

Bog, subjekt, kojemu se objavljuje — čovjek, objekt, koji se objavljuje — istine, nužne za svrhu, i svrha radi koje se objavljuje — izvanja Božja slava i čovjekov spas.

Vatikanski Koncil² dijeli Božju objavu na: *naravnu i nadnaravnu*.

Naravna je: *očitovanje Božjih istina, koje može ljudski razum svojim naravnim svijetlom sigurno dokučiti, i jasno spoznati*. Ta se objava vrši preko stvorenja. »Jer što je na njemu nevidljivo od stvorenja svijeta, razabire se i opaža po stvorenjima, i njegova vječna sila i božanstvo«. I tu se pokazuju ona 4 elementa, kojima pridolazi jedan novi: *formalni objekt naravne objave*, tj. razlog ili stanovište (ratio sub qua) s kojega se taj objekt promatra ili radi kojega se usvaja. Bog se objavljuje preko stvorenja, u kojima razum otkriva i spoznaje samoga Boga, početak i svršetak sviju stvari« njegovu silu i božanstvo, moralni zakon, pa usvaja te istine. Zašto? Jer ih spoznaje vlastitom snagom, naravnim svijetlom. Ta se naravna objava nazivlje i *objava improprie dicta*. Istine te objave sačinjavaju *naravnu vjeru* u naravnom redu.

Nadnaravna Božja objava je: *Božji govor, koji nadnaravno i auktoritativno objavljuje čovjeku Božje istine, tražeći od njega apsolutnu vjeru u objavljeno, da tako može postići svoju nadnaravnu svrhu*.

1) »Govor« je očitovanje suda osobe osobi bilo kakvim znakovima. Ne mora to biti baš živa riječ. Može biti i pismo, ili koji drugi znak, ako vjerno i izravno predstavlja afirmaciju ili negaciju pojmova u objavljenom sudu. Govor se kao očitovanje suda pokazuje naročito u auktoritativnom priopćenju spoznane istine. Takav naime govor »umeće auktoritet onoga, koji govori. Auktoritet uključuje vjerodostojnost. Vjerodostojnost pretpostavlja neku tvrdnju. Tvrdnja se pak izriče samo sudom« (van Laak).

Ako dakle označimo govor kao objavljivanje suda osobe osobi, onda možemo analogno reći, da i Bog govori. Božji je govor čisto duhovne naravi, pa jer se za očitovanje suda ne traži *samo* ljudski govor, nego to može biti kojigod drugi način, kao i kod ljudi, zato i Bog može na svoj način čovjeku objaviti svoj sud. Štoga naime mogu drugotni uzroci, a to ne uključuje nesavršenost, pogotovo može i prvi uzrok. Ništa dakle ne smeta, da se Bog posluži: slikama, pismom ili kakvimgod materijalnim znakom. Čovjek ga može primiti kao i od druge osobe, te ga spoznati i usvojiti. Ako dakle Božje očitovanje vlastitog suda ima na sebi sva obilježja govora, smijemo govoriti o Božjem govoru.

2) »*Nadnaravno*«. Potrebno je to istaknuti: kad je naime govor o Božjoj objavi, onda u teološkom smislu isključujemo nave-

² D. B. 1785—1786; 1806—1808. Neki teolozi nazivlju naravnu objavu: *revelatio mediata*, u koliko je po stvorenjima veluti *per medium* (Tromp). Inače se nazivlje: *revelatio sensu lato*.

denu naravnu objavu. Njom Bog objavljuje stanovite istine o sebi po vidljivom svijetu, što ih naš razum spoznaje naravnim putem. Svojim silama postavlja premise i izvodi zaključke. Dakle ne usvaja ih u naravnom redu zato, što ih *Bog* objavljuje, niti ih prima kao *Božji sud*. Prema tomu naravna objava nije *Božji* auktoritativni govor.

Obratno se zbiva kad Bog govori i kad on objavljuje svoj sud. Čovjek ga prima posredno ili neposredno od Boga i usvaja *radi njega*. To je primanje i usvajanje izvan naravnog reda, izvan prava i potreba ljudske naravi, te je uvijek u pravcu nadnaravne svrhe: gledanje Boga, blaženstvo čovjeka, dakle posve nadnaravno.

3) Svaki govor koji nekomu objavljuje spoznanu istinu kao nešto novo i nepoznato, poučava. To poučavanje može biti dvostruko sa stanovišta formalnoga objekta. Mogu usvojiti izrečeni sud zato jer svojim razumom spoznajem unutrašnje razloge njegove istinitosti. Tu je formalni objekt usvojenja: naravna spoznaja unutrašnjih razloga. U drugom slučaju nisam sposoban da prozrem unutrašnje razloge, i ako sud po sebi ne nadilazi moć razuma, na pr.: istina, koja traži stanovito predznanje, a ja ga nemam. Usvajam sud radi auktoriteta onoga, koji govori. Pogotovo to vrijedi, ako se radi o Božjoj istini i ako ona posve nadmašuje razum, tako da za nas ostaje tajnom i poslije objave, na pr.: Božja bit — presv. Trojstvo. Tu je formalni objekt usvojenja: Božji auktoritet kojemu smo dužni vjerovati.

Objava se dakle smije i može nazvati: Božji nadnaravni auktoritativni govor. Crkveni dokumenti se služe tim nazivom, a sv. Pismo nam ga upravo nameće. Boga pokazuje:

a) kao onoga, koji »govori«, »kaže«, govori o Božjem, »govoru«, Božjoj »riječi« (Žid. 1, 1; Is. 56, 1; Iv. 12, 28).

b) kao onoga, koji uči auktoritativno (Mt. 7. 29; Iv. 8. 14; Iv. 13. 13.).

II. Materijalni objekt objave.³

1. Ono što Bog objavljuje ili su istine, koje čovjek može dokučiti vlastitim silama (opstojnost Božju, njegova savršenstva, neumrlost duše), ili su istine, koje posve nadmašuju ljudski um (presveto Trojstvo). Dakle istine: naravnog i nadnaravnog reda.

2. Sam čin objave je uvijek *nadnaravan*. Zato objavljene istine — i ako dokučive ljudskom razumu, nazivljemo nadnaravnima *po načinu*, a nedokučive (tajne) zovemo nadnaravnima *po načinu i po biti*. Tajne — mysteria treba opet razlikovati na:

a) one, do kojih nikako ne dolazimo razumom prije objave, a poslije objave spoznajemo i *bit* objavljene tajne (mysteria improprie dicta) na pr. nepogrešivost Crkve ili sv. Oca;

³ DB: 1708; 1785.

b) one, koje ostaju tajnom (*mysteria proprie dicta*) i poslije objave: presv. Trojstvo. Spoznajemo im samo opstojnost i ništa više.

Nazivljemo ih nadnaravnima, jer objava je uvijek u pravcu nadnaravnoga reda. Čim je nešto izvan ljudske moći, a čovjek ipak može da i u tom području sudjeljuje, znači, da je ušao u novi red, koji mu po naravi ne pripada i u koji je uveden posve nezasluzeno. Na objavu naravnih istina nema čovjek nikakovih prava, premda ih objavom spoznaže ispravnije, potpunije i jasnije. Pogotovo je objava nadnaravnih istina iznad svake težnje i naravnog prava. Sve to Bog čini radi čovjekove zadnje svrhe, objavljujući kao *principalni objekt*: istine čovjeku, nedokučive. Zato je objava pogledom na te istine i na svrhu, radi koje se objavljuju: *nadnaravna po biti*.

III. Vrste objave.

Kao što svaki drugi govor, tako može i objava biti: *neposredna* (Spasitelj apostolima) — ili: *posredna* (apostoli nama).

Bog se općenito služi u ekonomiji našega spasa drugotnim uzrocima. U tom pravcu je i posredna objava, gdje Božji poslanici mogu dokazati njen Božanski izvor⁴ (čudesima i proroštvima).

Što se zbiva u našem razumu, koji ima da usvoji nadnaravnu istinu?

Sveti Toma objašnjava (2. II., q. 173, a 2) stvar ovako:

Kad se radi o ljudskoj spoznaji, dvije stvari treba imati na umu. Prvo: predodžba stvari u duši, i drugo: sud o tim stvarima. Sud je dopuna spoznaje u koliko se spoznana istina izriče samo sudom. Da jedna stvar bude u razumu predočena, mora ona nekako ući u njega. Biva to u naravnom redu tako, da slika, sličnost stvari dođe najprije u osjetilo, odavde u fantaziju, iz nje u razum, koji onda ona svojim svijetlom donosi sud, — izriče spoznanu istinu o toj stvari.

Kod nadnaravnih objavljenih istina — da ih razum može usvojiti — mora se njegova naravna moć ojačati i njoj omogućiti djelovanje, jer je ušla u nadnaravni red, gdje je posve nemoćna. Nešto se može objaviti nadnaravno i što se tiče same predodžbe stvari, ali to ne mora uvijek biti, jer može biti objavljeno i ono, što čovjek sam svojim razumom spoznaže. No u jednom i u drugom slučaju, radi li se o nadnaravnoj objavi, daje se čovjeku od Boga nadnaravno svijetlo, kojim usvaja objavljenu istinu, ili spaja naravne pojmove u novu istinu. *Nadnaravnim putem sačinjava sud* o nadnaravno objavljenom Božjem sudu.

Mogu pojmovi biti stečeni i naravnim putem, ali da dva stanovita pojma pripadaju zajedno, da sačinjavaju neku istinu u nad-

⁴ C. G. I. c. 1; S. Th. 1, 2, qu 111, a 1. — C. G. I. c. 154.

naravnom redu, to čovjek stiže na nadnaravni način. Apostoli su imali pojam Isusa Krista, imali su pojam Sina Božjega jedinorođenog, ali nisu znali, niti mogli naravnim načinom ta dva pojma stopiti u jednu istinu: Isus Krista je Sin Božji jednorodeni. Taj spoj pojmova, taj sud im je objavljen i dan nadnaravnim svijetlom (Tanqueray).

Ako je istina naravnoga reda, može je čovjek spoznati nadnaravnim načinom: spozna naime da mu Bog to objavljuje i *radi toga* on tu istinu usvaja.⁵ Ako je istina nadnaravnoga reda — nadnaravnim putem spoznaje i samu bit istine (*mysteria improprie dicta*) ili samo pripadnost pojmova; dakle opstojnost istine, a ne bit njezinu (*mysteria stricto sensu*). Premda toga ne razumije, ipak usvaja radi auktoriteta samoga Boga, koji garantira objektivnu bit objavljene istine. Tako Bog svojom milošću uzdiže čovjeka u nadnaravni red iznad njegovih moći i potreba, privlači ga k sebi i čini ga dionikom svoje božanske naravi. Dva su faktora koja djeluju: objektivni, izvanji — Bog, koji otkriva i subjektivni, unutrašnji — čovjek, koji prima. Bog zove djelatnom prethodnom milošću, potiče i jača volju, rasvijetljuje razum i tako čitavog čovjeka stavlja

---

⁵ U teologiji je otvoreno pitanje: Može li biti naravna istina i objekt vjere, tj.: može li isti subjekt jednu istinu, na pr. Božju opstojnost, znati i vjerovati? Noviji teolozi — dabome ne svi! — brane afirmativnu tezu. P e s c h dokazuje (*Comp. II. No. 22—26*) skripturističkim i crkvenim dokumentima, a L e n e r z, prof. dogmatike na Gregorijani (*De virtutibus theologicis, de Fide, Romae 1930, th. 6.*) kaže da se afirmativna sentencija bazira na Vat. Koncilu (DB 1782, 1795), koji proponira među objektima vjere i takove istine, do kojih se dolazi razumom, a koje svi moraju vjerovati. T a n q u e r e y (n. dj. II, str. 76, u noti) misli — a uz njega mnogi tomisti — da to znači: te istine moraju svi usvojiti, a nipošto da moraju u njih vjerovati i oni, koji ih posjeduju naravnim putem. Koncil te distinkcije ne pozna. Nigdje ne pravi razlike između učenih i neukih, nego jednostavno veli: *Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo scripto vel tradito continentur* (DB. 1792). Tu su i naravne istine, i svi ih moraju usvojiti činom vjere.

Sv. Pavao izričito veli: »...koji hoće da dode Bogu, treba vjerovati, da ima Bog...« (Žid, 11, 6). Tomisti tvrde da se tu radi o Bogu kao auktoru nadnar. reda i objave, što je nadnar. istina. Crkveni Oci nisu tako interpretirali (L e n e r z), a tekst je toliko jasan i govori: *de fide in Deum existentem, nequaquam revelantem*.

U afirmativnoj tezi spašava se sloboda vjerskog čina, jer je form. objekt: *Deus loquens*, a ne: *evidentia objectiva rei*. Teza se brani samo *quoad objecta cognitionis mediatae*. Ne radi se o jednom činu, nego o: dva čina, dva form. objekta, a o jednoj stvari. *Quid impedit unam eandemque rem sub rationibus diversis considerare, eique tali modo assensum praebere?*

u gibanje, da razumno i slobodno kaže: vjerujem — milošću posve siguran u istinitost danoga.

IV. Način objave.

Objava može biti: 1) *izvanja*: kad se očituje Božji govor znakovima, riječima, koje možemo zamijetiti izvanjim osjetilima.

2) *unutrašnja*: ako se očituje u viđenjima ili u neposrednom dobivanju imaterijalnih slika, sličnosti izvanjeg objekta. Tu Bog djeluje nadnaravno na predodžbu objekata i na subjekt, koji usvaja. U izvanjoj objavi može biti naravna percepcija naravnih objekata. Samo spoznaja, sud o njima, je od Boga dat.

V. Svrha objave.

Bog se objavljuje po svojoj mudrosti i dobroti da ga ljudi bolje i ispravnije upoznaju, te mu tako iskazuju dužno poštovanje. To je izvanja slava Božja. Čine li ljudi tako, suraduju s Bogom, tj. s onim, što im je dao da mogu djelovati u nadnaravnom redu. Ne samo da ga tim slave, nego su i na putu postignuća svoje svrhe, svoga konačnog spasa. To je Bog ljudima pripravio (I kor. 2, 9), jer se tako svidjelo njegovoj mudrosti i dobroti.

Objavljuje li se nešto pojedincima samo radi njih i u njihovu privatnu korist, zove se ta objava *pojedinačna* ili *privatna*. Ako pak objavljene istine Bog očituje — posredno ili neposredno, u korist čitavom čovječanstvu, objava je *općenita* ili *javna*.

Javna je Božja objava započela u St. Zavjetu, naročito, kada je Bog, iz ljubavi i radi posebnog razloga, izlučio Izraelce od drugih naroda i odgajao ih nadnaravnim putem, da budu njegov narod, sposoban primiti Onoga, koga je Abraham već vidio, i obradovao se, koga su proroci naviještali, a Izrael očekivao. I kada je nadošlo vrijeme, pojavila se milost Božja, da spasi ljude. I vidješe ljudi slavu njegovu, kao jedinorođenoga od Oca, puna milosti i istine (Iv. 1, 14). Nije to bio više onaj »logos spermatikos«, koji po Justinu (Apol. T. 10) priprema i neznabožce za dolazak Svijetla, koje ima da rasvijetli neznabožce, sav ljudski rod, nego je to bio: logos tou Theou, logos sesarkomenos, sam Bog, koji je toliko ljubio čovjeka, da se udostojao, ponizivši se, postati čovjekom. Čovjek se obnovi novim duhom, postao je nov u pravdi i svetosti istinitoj (Efež. 4, 24). Takav je morao ostati i poslije odlaska Spasiteljeva. Trebalo ga je još poučiti i učvrstiti. Došao je obećani sv. Duh, koji je u *svemu* poučio apostole, a oni su još tu nadopunu objavili čovječanstvu. I kada je umro i zadnji apostol sv. Ivan, Pavlove riječi pisane Timoteju, zazvučale su u sve vjekove, da je *konac Božje javne objave* i da sačuvaju dobro »što im je predano« (I. Tim. 6, 20).

Nešto još o razlici između objave i nadahnuća, te ulivenog znanja:

I. Pojam nadahnuća⁶ je širi od pojma objave. Dok je kod objave samo ona istina objavljena, koja je Bogom očitovana, bila naravna ili nadnaravna, posredno ili neposredno, sv. pisac može da se služi naravnim istinama bez objave, ulivenim znanjem, koje ne pretpostavlja objave, studiranjem naravnih istina i sl., a da su sve te istine nadahnute, nipošto nadnaravno objavljene. Može se služiti i objavljenim istinama, pa tako objava može biti vezana uz nadahnuće, ali ne mora.

Uzme li se objava — kao auktoritativni Božji govor, onda je nadahnuti knjiga za vjernike, kojima je upravljena: objava. Za sv. pisca, ako je svijestan auktoritativnoga Božjeg govora, što god piše, mora usvojiti kao objavljeno. Ako nije svijestan, onda niti ne spoznaje nadahnuće kao objavu, nego je samo svijestan nadahnuća. (Tromp). Dakle nije svako nadahnuće objava, a ni obratno.

II. U objavi je formalni objekt uvijek Božji auktoritet. Kod ulivenog znanja je formalni objekt: nadnaravno spoznavanje unutrašnjih razloga same dobivene istine. Štaviše onaj, koji dobije uliveno znanje, ne mora biti svijestan nadnaravnog prosvjetljenja, dok u objavi mora biti potpuna svijest, da je Bog govorio i da dotični samo radi toga usvaja činom vjere objavljenu istinu.

B. Srpsko-pravoslavna nauka.

Objasnivši tako pojam Božje objave u katoličkoj, prijedimo da vidimo, kako ga objašnjuju u srpsko-pravoslavnoj teologiji. Njihovi teolozi nazivlju objavu konstantno: »otkrivenje«, samo prof. dr. Josić je nazivlje: »otkrovenje«. Djela u kojima se iziaže nauka o objavi jesu:

1. Miloš Parenta: *Apologetika*, udžbenik za bogoslovije, Srem. Karlovci 1927.

2. Jerom nah dr. Justin Popović: *Dogmatika pravoslavne crkve*, Beograd 1932.

3. E. M. Veselinović: *Dogmatika pravoslavne crkve* — knj. I. Beograd 1912.

4) Dr. Radivoj Josić: a) *Religija uma i religija otkrovenja*, Beograd 1925; b) *Prikaz M. Parentine Apologetike*, »Bogoslovlje«, organ prav. bog. fakulteta u Beogradu, god. 3. br. 1. 1928. str. 65—78.

5. Sava Teodorović: *Pravoslavna dogmatika* (sa apologetskim razjašnjenjem) Sr. Karlovci 1917.

6. Ljubomir M. Rajić: *Dogmatika* (kratka apologetika i dogmatika prav. crkve).

Ova dva posljednja su udžbenici za srednje škole.

⁶ S. Tromp S. J.: De sacrae Scripturae inspiratione, Romae 1932, str. 55. i 67.

Jedini je od navedenih autora *Miloš Parenta* u svojoj Apologetici (str. 262—308) obradio čitavo pitanje objave. Na 7 stranica objašnjava sam pojam.

Dr. Josić daje poraznu kritiku toga djela:⁷ »Ona je jedan vrlo vešto izvedeni plagijat; ona je izvod, prepis i prerada dve-tri strane apologetske sisteme«. Čudi se dr. Josić, »kako se ova Apologetika mogla i zvanično odobriti...«, ali jer je ona zaista »zvanično« odobrena, jer »Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve izvoleo je pod Sin. Br. 1041/ Zap. 640 od 18/31 maja 1927 god. odlučiti da smatra i odobrava Apologetiku g. Miloša Parente kao udžbenik u Bogoslovijama«, to mi smijemo iznesenu nauku posmatrati kao »zvaničnu« srp. prav. teologije.

Usporedi li se traktat o objavi sa istim traktatom u Hettingerovoj apologetici, vidi se jasno, da se obilno poslužio tim velikim teologom. Samo su to krnji isječci, koji ne pružaju ispravnu Hettingerovu *katoličku* nauku.

Dok Hettinger daje točnu definiciju objave katoličke teologije (str. 129—134), označivši sve njezine oznake, M. Parenta definira objavu ovako: »Božje otkrivenje neposredno je Božje saopćavanje ljudima Božanskih istina i činjenica, koje oni samim silama svoga uma ne bi mogli upoznati, ili ih bar ne bi mogli pravilno i jasno upoznati...«

Iz te definicije bi slijedilo, da je Božja Objava:

a) samo neposredna, (ako riječ »neposredan« nema značenje »izravan«);

b) da sadrži nadnaravnih, donekle i naravnih istina.

Ipak nam se čini, da M. Parenta isključuje objavu naravnih istina. Kaže na str. 281: »Nema li u nekom učenju koje se iskazuje kao otkrivenje, nadprirodnih elemenata, koji se ne mogu razumom dokučiti, ili saopćavaju li se u njemu *obična znanja, koja čovek može da upozna svojim prirodnim silama*, tad *takvo* učenje *nije Božje otkrivenje*. Otkrivenje treba da unese nove, čovečjem umu nepristupne elemente..., koji treba da se nalaze iznad zakona uzročnosti... ne sme biti ni prosto ponavljanje... već otkrivenih elemenata«.

Ne isključuje li se jasno nadprirodnu objavu naravnih istina?

U prvoj glavi poslanice Rimljanima objavljuje Bog da čovjek ima:

a) spoznajnu moć i da ona djeluje; b) da se to zbiva naravnim silom razuma iz spoznaje stvorenja; c) da je objekt te spoznaje: osobni Bog, njegovo veličanstvo i vječna sila; d) da je to jasna i sigurna spoznaja, jer su svi ljudi — pogani, ne izabrani narod, koji je dionik objave — odgovorni za svoje zablude i »nemaju izgovora«.

⁷ »Bogoslovlje« 1928. sv. 1, str. 67.

To sve dokazuje, da čovjek može do stanovitih granica imati jasnu i pravilnu naravnu spoznaju o Bogu. Neumjesno bi bilo pitati: pa kad čovjek sigurno dolazi do naravnih istina, zašto da se objavljuju? Takove je naravne istine Bog doista objavljavao na pr. svoju cpstojnost, svemogućnost, osobnost, potpunu savršenost, a do svih tih spoznaja čovjek dolazi i naravnim putem. Dakle objava sadrži ne samo nadnaravne nego i naravnih istina (Vidi kojigod traktat: de Deo uno!). S druge strane je jasno, što priznaje izvan definicije i M. Parenta: da se Bog objavljavao i posredno. Dakle otkrivenje nije samo neposredno objavljivanje i samo nadnaravnih istina, a može se i opetovati. Zar je Krist jedanput objavljavao da je On Bog, bilo izravno ili neizravno? (Iv. 5, 17—25; 10, 15, 31, 38; 16, 15.)

Nigdje P. ne govori jasno o formalnom objektu vjere. Kad Bog nešto objavljuje, bile to istine naravnoga ili nadnaravnog reda, uvijek je razlog usvajanja: Božji auktoritet. Zato mu je i nejasna razlika između objave i nadahnuća. Hettinger sa svima katol. teolozima tvrdi, da je pojam nadahnuća *širi* od pojma objave. M. Parenta obratno: »Pojam *otkrivenja širi* je od pojma nadahnuća«. Zašto? Zato, što nadahnuće pretpostavlja otkrivenje »da bi onaj koji je nadahnut mogao jasno pojmiti, i pravilno izraziti ono, što je već otkriveno«. Dakle ono se zbiva u krugu objave, što ne odgovara pojmu nadahnuća, koje može biti i o neobjavljenim istinama. Izgleda da je nadahnuće po M. Parenti samo neposredna unutrašnja Božja objava. Tada je zaista pojam otkrivenja širi od pojma nadahnuća, ali Božja objava i Božje nadahnuće su dva *različita* pojma!

Čini se, da se formalni objekt objave i negira. »Prirodno otkrivenje sprema u čovečjem duhu... put nadprirodnog otkrivenju. Zbog te pripreme čovek, čovečanstvo sposobni su, da usvoje natprirodno otkrivenje«. To je krivo. Zadnji razlog usvojenja je auktoritativni Božji govor, a da čovjek može usvojiti ono, što Bog izriče, potrebna mu je pomoć Božja (milost). To je nadravni red u kojem čovječji duh po svojim naravnim silama ne može baš ništa i ne sprema nikako put nadnaravnom redu. To je ona Božja sila, kojom je čovječji duh »prosvećen i osnažen« o kojoj govori M. Pareta, samo to valja postaviti na svoje mjesto.

Da je uočen formalni objekt Božje objave, ne bi došlo do izjednačenja prirodnoga i nadprirodnog reda. »...pa kao što je uopće sve Božje djelovanje u svetu u bitnosti jedno i isto, tako su prirodno i nadprirodno Božje otkrivenje u bitnosti jedno i isto otkrivenje, razlikuju se samo po načinu ostvarenja«. Posve netočno. Baš taj »način ostvarenja« postavlja bitnu razliku između ta dva reda. Naravni red ostvaruje sama stvorena narav vlastitim silama, na što ima kao tako stvorena prava, a nadnaravni red je elevacija naravnoga u ono, što uopće ne može i na što narav nema prava. Zašto onda u naravnom redu ne gledamo Boga »licem u lice« ili zašto ne može nitko Kristu, »ako ga Otac ne povuče...« kad je

naravni i nadnaravni red »jedno i isto«? Čemu onda uopće pozitivna objektivna objava? Kako se onda može usvojiti objava nedokučivih istina? Ako su naravni i nadnaravni red »jedno i isto«, odakle razlika između dokučivih i nedokučivih istina? Ima li u tom izjednačenju misterija? A to nipošto ne niječe g. Miloš Parenta.

Posve je protivno sv. Pismu: »Međutim kad razvitak otkrivenja dosegne svoju punoću, svoje savršenstvo, koje je ostvareno u Isusu Hristu, tad ne može više da bude nikakva drugog otkrivenja u smislu objavljivanja novih religijskih istina i činjenica, koje bi bile namenjene verovanju celog ljudskog roda«. Zar sv. Pavao ne govori o svom evanđelju kao objavi Isusa Krista (Gal. 1, 1; II. Kor. 2, 1 i 7.), što je dobio poslije uzašašća? Šta je »Otkrivenje« sv. Ivana? Zašto Krist obećaje sv. Duha? Ili se to sve zbilgo prije Kristova uzašašća?

Pojam objave kod M. Parente je nejasan, nepotpun, a moramo reći i netočan.

2. Prof. dr. Justin Popović, docent dogmatike na beogradskom fakultetu, raspravlja o Božjoj Objavi (str. 24—25) samo u toliko, koliko mu objavljena nauka služi kao vrelo dogmatskog materijala. Ne daje definicije, nego govori o vrstama Objave. »Sebe i svoje istine trojično Božanstvo je otkrilo ljudima« (materijalni objekt). »... »Ovo otkrivenje Bog je vršio postupno kroz svete starozavetne Patrijarhe i Proroke, da ga najzad u potpunosti i objavi i završi (?) Sinom svojim jedinorođenim Gospodom našim Isusom Hristom« (posredna i neposredna Objava — Bog prorocima, oni drugima). »Ova Božja premudrost večna beskrajna, nadumna, mogla je biti saopštena ljudima, samo neposrednim otkrivenjem Božjim«. Držimo, da riječ »neposrednim« nema to značenje da isključi posrednu objavu, koju jasno ističe prije, nego znači »izravno« — u koliko se sam Bog udostojao lično govoriti, jer ta Božja premudrost je »ne samo saopštena rečima već i pokazana ovaploćena u bogovječanskoj ličnosti Gospoda Isusa«.

Ne znamo, što misli dr. Popović podrobnije o materijalnom objektu, izvanjoj i unutarnjoj objavi i napokon o samom činu objave, da li je on auktoritativni Božji govor ili što drugo. Držimo, da je baš u dogmatici bilo važno podvući formalni objekt objave i istaknuti: zašto i kako se usvaja objavljena istina. Iz zadnjih riječi — u koliko se Božja premudrost javlja kao »ovaploćena u bogovječanskoj ličnosti Gospoda Isusa Hrista« — ne izgleda jasna razlika između utjelovljenja i objave. Da se Kristom završuje javna objava, ne možemo usvojiti radi nepobitnih razloga, koje smo naveli kod M. Parente.

3. Najtočnije, što se tiče nekih oznaka objave, se izražava u svojoj dogmatici (str. 17—19) S. M. Veselinović, bivši rektor beogradske bogoslovije. »Otkrivenje se može definisati kao akt kroz

koji sam Bog objavljuje čoveku istine vere, do kojih čovek nikad ne bi došao svojim razumom«. Dobra definicija nadnaravne Objave obzirom na materijalni nadnaravni objekt po biti. Posve isključuje protestantsko i modernističko naziranje o objavi i osuđuje ga; Boga zove ne samo »Darodavcem istine« nego i »Učiteljem istine«, koji govori razumnom stvorenju.

Jasno određuje i formalni objekt objavljenih istina, jer ih primamo radi Učitelja, jer ih »otkriva čoveku sami Bog i otkriva ih tako, da bi se čovek jasno ubedio, da objavljene istine nisu od čovekova razuma nego od Boga, i da prema tome stoje iznad našega razumnog shvatanja«. Dakle i on eliminira objavu naravnih istina. Malo je teže s tim složiti ove riječi o poimanju objavljenih istina: »... da nije Boga — Učitelja istine mi ne bi mogli pojmiti ni samu istinu, što se Otkrivenjem daje«. Prije veli, da su one »iznad našega razumnog shvatanja«, a sad, da ih možemo shvatiti. Da se usvajaju kao materijalni objekt objave istine naravnoga i nadnaravnog reda — što se mora — moglo bi se to aplicirati na istine o Bogu u naravnom redu. Za te istine — (str. 175) — razum nema dovoljne snage, pa mu je zato potrebna apsolutno — (ne moralno, kao u katoličkoj nauci) objava i kao objavljene ih razum tek usvaja. Nadnaravne istine ostaju tajne, i poslije objavljenja, a spoznaje se samo njihova opstojnost, pa se prema tomu to primanje istina bez točne razlike materijalnoga objekta ne smije i ne može pridati naprosto: objavljenim istinama. Timviše, što autor sam usvaja tajne: »Otkrivenje je objava tajana«. A i tajne valja razlikovati u pravom i prenesenom smislu.

Držimo da je kod Veselinovića jasno preciziran i odlučan naravni red od nadnaravnog, da je solidnija filozofska obradba naravne spoznaje o Bogu (str. 156—166), osnovana na poredbi s onim, što je objavljeno o toj objavi, ne bi se objava ograničila samo na nadnaravne istine po biti. Nije ni čudo, kad kaže i za prirodu da je ona »neposredna objava« (str. 187).

Niječe dakle nadnaravnu objavu naravnih istina, ništa ne govori o unutrašnjoj i izvanjoj objavi, što se tiče svrhe ne spominje privatnu objavu, dok o javnoj sudi: »Otkrivenje se Hristom i njegovim apostolima završilo, a silaskom sv. Duha na apostole postiglo svoju kulminaciju« Sv. Pavlu je objavljeno poslije Duhova. Držimo, da to ne bi zanijekao i da gornjim riječima nije zanijekao, premda nije jasno, što znači ta kulminacija. Ako znači: završetak — krivo je.

Nije jasan pojam objave i nadahnuća. Čas je nadahnuće samo pisano otkrivenje, dakle uže opsegom, čas otkrivenje oblik nadahnuća, šire opsegom.

4. *Dr. Josić*, profesor apologetike na beogradskom bogoslovskom fakultetu, daje dosta neodređenu definiciju objave. Objavljene istine je Bog »predao ili saopštio čovečanstvu neposrednim

i naročitim svojim aktom«. ⁸ Ipak iz svih oznaka, koje on obrađuje i koje sačinjavaju pojam objave, dosta je bliz našem poimanju — pogledom na diobu, manje na formuliranje.

Razlikuje: a) prirodno i nadprirodno otkrovenje; b) nadprirodno kao: posredno i neposredno; c) neposredno: unutrašnje i izvanje; d) materijalni objekt (naravne i nadnaravne istine) i formalni objekt (slabije).

a) »Prirodno otkrovenje« je provjeravanje religijske istine »na osnovu posmatranja samoga sebe i posmatranja prirode shvatajući prirodu kao manifestaciju Boga«. »Religija prirodna zasnovana na prirodnom otkrovenju Božjem je u strogom smislu reči samo slabi korelat religije otkrovenja [religije nadprirodnog otkrovenja Boga] i javlja se kao pokušaj razumnog opravdanja religije otkrovenja [sv. Otkrovenja]. U tom se [ona religija prirodnog otkrovenja] i razlikuje od tzv. religije uma... koja se nezavisno od religije otkrovenja (kao »nova religija«) javlja.

»Pokušaj razumnog opravdanja religije otkrovenja« je samo razumno djelovanje, sistematsko analiziranje i obrađivanje otkrivenih istina da naša vjera postane »obsequium rationabile«. Nipošto se u tom i takovom djelovanju uma ne sastoji prirodna religija, a niti »prirodno otkrovenje«.

Prirodno otkrovenje ili naravna objava je ona⁹ »kojom Bog po stvarnim stvarima (kao objektivni princip) a pomoću naravnih sila ljudske duše (kao subjektivni princip) objavljuje istine«.

Ta je definicija u teologiji izgrađena na temelju sadržanog materijala u prvoj glavi poslanice Rimljana. Ako dakle čovjek može da spozna stanovite istine o Bogu, i to sigurnom i jasnom spoznajom, (jer ako pogriješi odgovoran je), što je objavljeno, onda je moguća naravna religija, i prirodno otkrovenje (u aktivnom i pasivnom značenju), koje nema s objavom ništa zajedničkoga. Posve je drugo pitanje: je li čovjek de facto sposoban — radi raznih poteškoća — da ostvari naravnu religiju? S tim je u vezi: moralna nužnost objave.

Čini se, da je dr. Josić u tom nejasan radi pobijanja religije uma (str. 29), koju formulira kao iznašasće filozofa. Dobro pobija tu religiju, koja apsolutno ne zaslužuje »ime religije« (str. 13) i pokazuje kako ljudi, kad odbacuju metafizička načela, zapadaju u pretjerani racionalizam, sentimentalni agnosticizam, sterilni panteizam ili neracionalni ateizam, pa s pravom takovu religiju uma nazivlje »apsurdom i monstrumom« (str. 26) za intelektualaca. Ali treba razlikovati religiju stanovitog filozofa i religiju stanovitoga filozofskog sistema, koja je rezultat neosnovanih i proizvoljnih premisa, te naravnu religiju, koja je rezultat zdrave i prirodne umne sposobnosti i djelatnosti čovjeka.

⁸ Dr. Josić: Religija uma i religija otkrovenja, str. 34—38.

⁹ Pohl: n. dj. str. 269

Razlikuje li se prema tomu: religija uma, kao produkt zdravog razuma, od religije uma kao produkta nekog filozofa ili filozofskog sistema, onda moramo — a to je i objavljeno — usvojiti da može postojati religija uma ili naravna religija. Ona je u objektivnom smislu: skup istina, koje naravnim putem stičemo o Bogu, iz kojih onda rezultiraju stanovite dužnosti prema Bogu — izvanje i unutrašnje štovanje Boga (što se poganima, a koji nisu bili dionici revelacije, naročito upisuje u grijeh), te dužnosti prema sebi i bližnjemu. Tako naravna religija naravnim načinom sputava u čovjeku sve ono neuredno, što je posljedica istočnog grijeha.

Dr. Josić u svom prikazu M. Parentine Apologetike pobija tvrdnju M. Parente, da nadnaravna objava sadrži samo nedokučive istine i kaže:¹⁰ »Članovi starozavetne Crkve (osim proroka) . . . znali su samo za istine, koje su inače i prirodnim putem dostupne razumu. Pa zar staro-zavetno otkrivenje, zar na pr. Sinajski Dekalog nije Božje otkrivenje?« Po toj tvrdnji bi Dr. J. morao usvojiti mogućnost naravne religije — kao prave religije. Jer što su te istine, koje su posjedovali »članovi starozavetne Crkve«, »koje su inače i prirodnim putem dostupne razumu?« To su naravne istine dekalogom objavljene, jer je nemoguće da je Izrael u tom bludio, kad Bog, objavljuje, da su i pogani krivi što su zapali u mnogoboštvo i njegove posljedice. Ako je ta religija (koju su prije imali naravnim putem po Dr. Josiću) objavljena što priznaje Dr. J., dekalogom, znači: 1) da su Izraelci imali prije dekaloga ispravnu naravnu religiju, »istine prirodnim putem dostupne razumu«, koje sačinjavaju naravnu religiju. (Mi ne tvrdimo za Izraelce, da su imali *samo* naravnu religiju.)

2) da naravna religija *može* postojati (drugo je pitanje: da li je postojala i da li postoji?), ali nipošto kao »pokušaj razumnog opravdanja otkrivenja« — i to ni u širem smislu, kamo li u »strogom smislu reči« nego kao prava religija.¹¹

Neispravno je da su Izraelci prije dekaloga posjedovali samo istine »dostupne razumu«. Zar Izraelci nisu ništa znali — usmenom predajom o onom, što je Bog govorio i činio u protoevanđelju? Zar nisu znali svi za obećanog Mesiju? Zar je obećanje Mesije naravna istina?

¹⁰ »Bogoslovlje« str. 77.

¹¹ Htjeli smo samo pokazati, da bi Dr. J. po svojoj izjavi morao drukčije formulirati naravnu religiju i da bi je morao opet po svojoj izjavi priznati kod Izraelaca. Označivši oznake nar. religije, nipošto ne tvrdimo, da je nar. religija kao takova i k a d a postojala, niti da može u današnjem položaju ljudstva postojati. Faktično samo objavljena vjera nosi sve oznake prave religije. Valja to istaknuti [objavlvenu vjeru] radi naturalizma i racionalizma, a mogućnost nar. religije radi supernaturalizma, tradicionalizma i protestantizma. Hettinger: n. dj. str. 127—128.

b) Natprirodna objava je: 1. *posredna*, najobičniji način otkrivenja saopštavanja istine ljudima od strane Boga. Ono biva posredstvom izvesnih ličnosti koje Bog bira . . . i preko njih se čovečanstvu objavljuje«.

2. *Neposredna*: »sam akt objavljivanja izvesnih ideja, istina organu otkrovenja«.

c) Ta pak neposredna objava se opet dijeli na:

1. *unutrašnju*, koja je »neposredno dejstvo Boga na čovekove duhovne sile tako, da dotični medium otkrovenja bez ikakvih spoljnih čulnih znakova, dolazi do saznanja i *evidencije* izvesne istine. Ovo unutarnje otkrovenje još drugačije se zove inspiracijom«.

Iz navedenog pobijanja M. Parente dr. Josić pokazuje, da usvaja objavu i naravnih istina. I ta definicija neposredne unutrašnje objave može se primjeniti samo na takove istine, nipošto na istine nadnaravnoga reda — *mysteria proprie dicta*. O kakovoj se evidenciji može govoriti kod nadnaravne istine presv. Trojstva? Evidencija istine je bitno poznavanje stvari. Intelekt u tom slučaju tako dobro spoznaje stvar, da mu je evidentno: stvar je takova i ne može biti drukčija. Misteriji u strogom smislu su objekt Božjega intelekta, a ljudski intelekt doznaje objavom samo njihovu *opstojnost* i ništa više.

Netočno je naprosto izjednačiti inspiraciju sa otkrivenjem.

2. *izvanju* — spoljnu, koja »je dejstvo Božje na duh čovekov preko njegovih čula... Objavljivanje kakove religijske istine simboličkim znacima artikulisanim rečima, kakvim izvanrednim događajima itd.«

d) *Materijalni objekt* sačinjavaju naravne (dekalog!) — premda je u tom dosta nejasnoće — i nadnaravne istine.

e) *Formalni objekt* je sadržan u tvrđenju, da je religija otkrovenja »apsolutnog auktoriteta« (str. 33), taj auktoritet drži osoba Krista — dakle sam Bog. Ipak bi željeli više jasnoće. »... jedina garancija da ona (religija otkrovenja) nije produkt čovečjeg duha, jeste ličnost Isusa Hrista (str. 32). Netočno! Šta je onda garancija starozavjetne »religije otkrovenja«? Tamo još nema Krista. Božji auktoritet je garancija. Mi nipošto ne umanjujemo uzvišenu osobu našega Spasitelja, samo nastojimo preciznije izraziti istinu.

Da je izraženiji formalni objekt objave, ne bi bio dr. Josiću najjači razlog, zašto valja odbaciti protestantski subjektivizam i religiozno čuvstvo kao kriterije objave: bezbrojne sekte, novi proroci, subjektivne zablude, nego bi bio zadnji razlog Božji auktoritet. Sve je to skupa lažno i izmišljeno radi nejasnoga i zabacenoga formalnog objekta u javnoj objavi, koja sačinjava većinu objavljenih istina i koje su povjerene katoličkoj Crkvi na čuvanje i tumačenje. To nepogrešivo Učiteljstvo je također objavljeno i ono djeluje pod izravnim Božjim djelovanjem, jer »ja sam s vama do svršetka svijeta«. Dabome da onaj bludi,

koji ne pozna Božjeg auktoriteta, a ne može ga poznati, ako ne pozna i ne usvaja auktoritet nepogrešivog Učiteljstva. Odbija taj auktoritet, jer sebe postavlja normom i kriterijem usvajanja, a ne one, koje Bog određuje. Subjektivizam je odviše nepouzdan kompas!

Nazrijevamo formalni objekt u ovim riječima: »... usvajanje otkrovenja (St. N. Zavjet) . . . je akt vere«. Dakle radi Božjeg auktoriteta. »Ali ne akt proste i slepe vere . . . već akt žive vere kao produkta celokupne naše žive unutarnjosti« (str. 38). Vjera nije produkt same naše unutarnjosti, nego produkt milosti Božje, a naše unutarnjosti, u koliko je ona uzdignuta milošću u nadnaravni red. Možda se ta »celokupna živa unutarnjost« i misli u pravcu milosti!? Ne govori ništa o privatnoj objavi, javnu formulira pobijajući M. Parentu, dobro.

5. S. Teodorović (str. 11—12) daje krivu definiciju objave: »Božje otkrivenje je sve ono, što je sam Bog otkrio ljudima o Sebi, o svome suštastvu i odnošaju prema svetu i čoveku, da bi ljudi mogli kao što treba u Njega verovati, poštovati i ljubiti Ga radi svoga spasenja«. Niti je to nominalna, niti realna definicija objave, nego dio njenoga materijalnog objekta i svrha.

»No pošto svi ljudi po svojoj slabosti nisu mogli neposredno od Boga primiti, niti kao što treba razumeti to Božje otkrivenje, izabrao je Bog naročite vesnike svoje volje«. To je neposredna i posredna objava. Tko su ti »naročiti vesnici«? Zar nisu osim Krista i proroci i apostoli? Zar oni nisu bili slabi? Ako je Bog mogao njih uzdići da mogu »kao što treba razumeti to Božje otkrivenje«, zašto ne bi mogli i svi drugi biti uzdignuti? Ta slabost ljudska nije dakle nikakav razlog posredne Božje objave.¹² S. Teodorović usvaja kao formalni objekt Božji auktoritet (str. 15), pa je zato gornji navod mogao stilizirati posve drugačije, i stvarno ispravno. Taj izbor nije uvjetovan sa strane ljudske. Bog bira i može izabrati *koga hoće*.

Kad govori o potrebi objave, ne pokazuje jasno da materijalni objekt mogu biti naravne i nadnaravne istine (str. 12—14). Čini se, da to usvaja.

6. Ljubomir Rajić u svojoj Dogmatici (str. 321) govori samo o potrebi objave, jer: »... čovek nije u stanju da svojim sobstvenim silama postigne istinu« — što je vrlo neodređeno, u stanovitem smislu i krivo.

Kako se vidi iz čitavog razlaganja, srp.-prav. teologija je zapala u neki pretjerani supernaturalizam, ne razlikujući točno, što čovjek može naravnim silama, a što ne može. Tako je stradalo strogo dijeljenje naravnog i nadnaravnog reda, a prema tome su dabome nejasni ili netočni pojedini elementi objave. Naročito je ne-

¹² Vidi: C. G. I. c. 154.

jasan njen formalni objekt, koji je toliko važan i koji bi baš u tom naglašavanju supernaturalizma morao doći do izražaja. Radi toga nema ni jasne definicije — osim možda kod Veselinovića — jer baš formalni objekt, Božji auktoritet je kao neki korektor, koji čovjeku postavlja ogradu njegova katkad presmionog nastojanja, da zna, da »niti je onaj što koji sadi, niti onaj koji zalijeva, nego Bog koji daje te raste« (I. Kor. 3, 7). S druge strane da ga potiče da ne sustane. da ne čeka sve od Boga, nego treba da prione sam, da razvije svoju umnu sposobnost, da se svaki razum zarobi za pokornost Kristu (II. Kor. 10, 5) i da upozna Krista, jer je u toj spoznaji vječni život. Dakle srednji put između pretjeranog supernaturalizma i strogog racionalizma.

Bog govori — čovjeku.

Srpsko-pravoslavni teolozi pretpostavljaju mogućnost objave, a što je o tom napisano (na pr. M. Parenta, str. 279—280) ispravno je. Više je pisano o potrebi objave — njenoj dužnosti. To je u vezi s materijalnim objektom objave. Svakako je simpatična borba protiv racionalizma i nastojanje da se učvrsti nadnaravna vjera. Do kojih rezultata dolaze u tom predmetu — pokazat ćemo u slijedećem poglavlju.

